

JOLANTA SOKOŁOWSKA – WARSZAWA

[Recenzja]: „Studia Claromontana”, 31 (2013/2014), red. J. Zbudniewek OSPPE, Warszawa, Wydawnictwo Zakonu Paulinów.

W mijającym roku ukazał się kolejny 31 tom „Studia Claromontana” wydany pod patronatem Zakonu Paulinów”.

Większą część tomu wypełniają dzienne notatki o Tomasza Frączka OSPPE z czasów II wojny światowej. To ważne wydawnictwo źródłowe przynosi świadectwo życia na Jasnej Górze pod okupacją niemiecką. Jest to opis czasu wojny widzianej zza murów sanktuarium. Z oczywistych względów przekaz ten jest niedokładny (np. doniesienia o pielgrzymkach): okrojony autocenzurą spowodowaną przez szczególne warunki, w jakich pisał autor. Widzimy m.in. trudności klasztoru jasnogórskiego w utrzymaniu zwykłej służby Bożej oraz w aprowizacji; jeden z późniejszych notatników przynosi nam wieści spoza murów. W periodyku opublikowano pięć notesów. Pierwszy opisuje wydarzenia od 30 X 1938 do 3 I 1941 r. – obejmuje osobiste notatki i uwagi na temat posługi, życia codziennego klasztoru i bieżącej polityki. Drugi notes zawiera materiały do historii zakonu paulinów również od 30 X 1938 do 7 II 1943 r. Trzeci notes kontynuuje osobiste zapiski od 7 I 1943 do 14 XII 1945 r. Notes czwarty z okresu od 8 VIII 1943 do 31 XII 1945 r. przytacza wiele doniesień na temat ogólnej sytuacji politycznej, przebiegu działań zbrojnych, rzekomych wypowiedzi polityków – informacji, które zakonnicy mogli uzyskać z zewnątrz (niekoniecznie potwierdzonych i rzetelnych). Wreszcie piąty – ostatni – to zaledwie „Zbiór punktów do rozpracowania”: notatki w formie równoważników zdań, wymagających szerszego omówienia. Zapiski zostały opatrzone obszernym wstępem autorstwa o. Janusza Zbudniewka OSPPE oraz indeksem osób zestawionym przez s. Wiesławę Piluszyk, honoratkę (J. Zbudniewek, *Nieznane notatki o. Tomasza Frączka dotyczące Sanktuarium i Konwentu Jasnogórskiego na tle problemów religijno-politycznych z lat 1938-1945*).

Nicią łączącą kolejne pozycje w prezentowanym tomie „Studia Claromontana” jest miejsce Matki Bożej, a zwłaszcza Jasnej Góry w XX wieku w duchowości narodu polskiego. Temat ten otwiera artykuł o. Jozafata Mozgi o wkładzie św. abpa Józefa Bilczewskiego w rozwój polskiej duchowości maryjnej poprzez organizację Kongresu Mariańskiego, uroczystości i świąt ku czci Najświętszej Ma-

ryi Panny, koronację Jasnogórskiego Obrazu, listy pasterskie do wiernych i cały duszpasterski program odrodzenia moralnego podległej mu diecezji lwowskiej (J. Mozga, *Święty arcybiskup Józef Bilczewski prekursor maryjnego odrodzenia u progu odzyskania niepodległości Polski*). Autor podkreśla szczególne miejsce Jasnej Góry w życiu św. abpa J. Bilczewskiego i przybliży jego związki z Sanktuarium. W aneksie o. J. Mozga publikuje jego 13 listów do przeorów klasztoru jasnogórskiego o. Euzebiusza Rejmana i o. Piotra Markiewicza oraz bilet Lwowskiej Kapituły Metropolitalnej zredagowany po śmierci abpa J. Bilczewskiego.

Trzecim z artykułów przytaczających bezpośrednio źródła historyczne jest praca Aleksandra Smolińskiego (A. Smoliński, *Przyczynek do dziejów votum złożonego przez 9 Pułk Ułanów Małopolskich u stóp Pani Jazłowieckiej w sierpniu 1939 r.*). Przybliży ona epizod z dziejów 9. Pułku Ułanów Małopolskich z sierpnia 1939 r., kiedy jednostka ta złożyła wotywny ryngraf NMP Jazłowieckiej. Autor zakreśla krótko historię formacji, a następnie cytuje wspomnienie rtm. Edwarda Ksyka z tego wydarzenia. Artykuł jest przyczynkiem do historii kultu maryjnego w Wojsku Polskim II RP, a prezentowane wydarzenie jest ostatnim tego typu przed wybuchem wojny. W przypisach podano obfitą literaturę zarówno do dziejów pułku oraz tła historycznego jej działań zbrojnych, jak również do kultu Pani Jazłowieckiej w Wojsku Polskim. Jako cenne uzupełnienie ilustracyjne na końcu tomu umieszczono dwanaście zdjęć. Jest to także swoista kontynuacja rozważań autora z poprzedniego 30. tomu „Studiów Claromontana”, dotyczących pobożności maryjnej 14. Pułku Ułanów Jazłowieckich i sił zbrojnych Rzeczypospolitej.

Szeroka przedwojenna działalność duszpasterska i społeczna Jasnej Góry wobec samej Częstochowy zarysowuje się w artykule zmarłego niedawno (26 XI 2015) o. Zachariasza Jabłońskiego OSPPE (S.Z. Jabłoński, *Udział paulinów jasnogórskich w kształtowaniu życia społeczno-politycznego Częstochowy 1918-1939*). Autor rozpoczyna od swoistego preludeum – patriotycznej działalności klasztoru w czasie I wojny światowej oraz miejsca, jakie mu przeznaczała propagandowa polityka zaborców. Opisane zostały także stowarzyszenia religijne, odradzające się po zmianie granic zaborów i przejściu Jasnej Góry spod panowania rosyjskiego pod austriackie oraz ich działalność – nie tylko religijna i charytatywna, ale również kulturalno-oświatowa¹. Po tak przedstawionym wstępie autor nakreśla kościelną organizację klasztoru jasnogórskiego po odzyskaniu niepodległości oraz prace podejmowane przez konwent. Zarysowuje także sylwetki przeorów omawianego okresu, a także przybliży pola działalności duszpasterskiej Jasnej Góry (duszpasterstwo pielgrzymów, kaznodziejstwo, działalność pisarska i wydawnicza, organizacje religijne, inwestycje budowlane). Opisuje również inicjatywy wspólne z miastem Częstochowa (uroczystości państwowe, miejskie,

¹ Pewnym zaskoczeniem dla warszawskiego pielgrzyma na Jasną Górę może być wzmianka o „niemożliwości pielgrzymowania spowodowanej wybuchem I wojny światowej”. Tymczasem w tradycji przekazywanej kolejnym pokoleniom pielgrzymów Warszawskiej Pielgrzymki Pieszkiej trwa pamięć o corocznym pielgrzymowaniu Warszawy nieprzerwanie od 1711 r. Jedynie w 1792 r. pątnicy nie dotarli do Jasnej Góry, gdyż zostali napadnięci i zabici przez żołnierzy pruskich. Miejsce zbrodni odwiedza corocznie, w ostatnim dniu pielgrzymki WPP Akademickich Grup Siedemnaścystych w drodze na mszę św. do źródeł pod Mstowem.

związki ze stowarzyszeniami społeczno-zawodowymi miasta, wydarzenia kulturalne Częstochowy, zatrudnianie robotników na budowie, zapewnienie noclegów pielgrzymom przez miasto itp.). Autor przedstawia również zaangażowanie klasztoru w wychowanie patriotyczne i zarys stosunków sanktuarium z państwem polskim.

Kolejna pozycja jest swoistą kontynuacją publikacji dotyczącej św. abpa Józefa Bilczewskiego. Napisał ją o. Jan Pach OSPPE przedstawiając problematykę zawierzenia Matce Bożej jako Matce Narodu Polskiego (J. Pach, *Polska droga maryjnego zawierzenia w pasterskim nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego i kard. Karola Wojtyły – św. Jana Pawła II*). Przybliżył historię tego tytułu, jego podstawy liturgiczne i prawne (z punktu widzenia prawa kanonicznego). Rysując tło teologiczno-historyczne polskiej pobożności maryjnej dokładnie prześledził maryjne nauczanie i działalność kard. Stefana Wyszyńskiego oraz Jana Pawła II (obejmując w tym także maryjną myśl teologiczną obu hierarchów Kościoła polskiego i powszechnego), której swoiste podstawy wytyczył święty abp J. Bilczewski.

Artykułem wyłamującym się tematycznie z tomu są rozważania historyczno-psychologiczne dr hab. Zofii Wilk-Woś, zatytułowane: *O potrzebie czasu uświęconego. Perspektywa historyczna w spojrzeniu na zmiany wartości czasu i jego wykorzystaniu w odniesieniu do potrzeb egzystencjalnych człowieka*). Obejmują one temat potrzeby w społeczeństwie dni świątecznych porządkujących czas oraz potrzeby czasu świętowania przeciwstawionej współczesnym zmianom mentalności i zagrożeniom świata zmaterializowanego, konsumpcyjnego. Jest to bardzo ciekawe studium, trafnie opisujące trudności dzisiejszego człowieka w odniesieniu do porządku świata.

Temat maryjnej duchowości i duszpasterstwa w ujęciu historycznym podejmuje także ks. Jan Gilmeister (J. Gilmeister, *Nawiedzenie obrazu Matki Bożej w diecezji chełmińskiej w latach 1960-1961*). Artykuł jest fragmentem pracy dyplomowej napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Anastazego Nadolnego. Autor szczegółowo przedstawił organizację, przygotowanie i przebieg nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji chełmińskiej w ramach Wielkiej Nowenny przed obchodami Millenium Chrztu Polski. Wyczerpująco opisał wykonaną w latach 1960-1961 pracę duszpasterską, wielość tematów i kręgów społecznych nią objętych oraz żywe zaangażowanie diecezjan w peregrynację Obrazu. Należy podkreślić, że autor wykorzystał nieopracowane do tej pory źródła archiwalne.

Dr Romuald Kozak publikuje fragmenty swojej pracy doktorskiej, obronionej na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Instytutu Historii i Politologii Akademii Pomorskiej w Słupsku, ukazujące Jasną Górę przez pryzmat pamięci Narodu o polskim czynie zbrojnym (R. Kozak, *Sanktuarium Jasnogórskie miejscem pamięci polskiego czynu zbrojnego*). Opisuje kolejno żołnierskie tablice pamięci, urny z prochami, Salę Rycerską, wota, odznaczenia wojskowe, płaszcz Jasnogórskiej Hetmanki, symbole, sztandary, ryngrafy i pamiątki. Ułożone w ten sposób tworzą swoisty katalog pamiątek (uzupełniony zresztą na końcu tablicami z wykazem darów tego typu dla Jasnej Góry). Imponuje on liczbą świadectw pamięci

Narodu i naocznie udowadnia fakt duchowej stołeczności Jasnej Góry w Polsce. Może jednak ciekawe byłoby również zestawienie ich przede wszystkim w układzie chronologicznym, zamiast pod względem formy – dawałoby to możliwość prześledzenia tendencji i możliwości polskiego społeczeństwa odnośnie sposobów upamiętnienia ważnych wydarzeń, osób, czynów, formacji w opisywanym okresie, w dużej mierze pozbawionego niepodległości. W jaki sposób wydarzenia polityczne wpływały na charakter i liczebność pamiątek? Jakie osoby, instytucje fundowały je na Jasnej Górze? Jaki był stosunek ilościowy darów od społeczeństwa w kraju i z emigracji? Autor częściowo odpowiada na te pytania, ale w sposób rozproszony – z konieczności, dzieląc materiał w pierwszym rzędzie pod względem typu zbiorów. Dzięki dokładnym zestawieniom w tablicach, można jednak takie porównanie przeprowadzić samodzielnie.

Artykuł o Michała Gawryluka OSPPE, to fragment pracy magisterskiej napisanej na Wydziale Teologicznym PAT (WSD Paulinów), zatytułowany: *Działalność sekt destrukcyjnych w życiu społecznym i religijnym Polski na przykładzie bractwa zakonnego Himawanti*. Odbiega on tematycznie od nici przewodniej tomu w kierunku współczesnych zjawisk społecznych i zagrożeń, jako poświęcony sektom destrukcyjnym. Publikacja obejmuje próbę zdefiniowania sekty w oparciu i badania lingwistyczne, religioznawcze, socjologiczne, prawne oraz opisuje działanie i zagrożenia tego typu grup na wybranym przykładzie.

Ostatnie dwa teksty przedstawiają stan badań archeologicznych w bazylice jasnogórskiej. Pierwszy to sprawozdanie z pierwszej eksploracji krypt grobowych rodu Denhoffów przeprowadzonej w latach 1968-1978 (Z. Rozanow, E. Smulikowska, *Sprawozdanie z pierwszej eksploracji krypt grobowych rodu Denhoffów pod kaplicą św. Pawła Pierwszego Pustelnika i pod ołtarzem św. Kazimierza w bazylice jasnogórskiej*). Jej wyniki czekają wciąż na publikację w ramach drugiej części *Katalogu Zabytków Sztuki Jasnej Góry*. Sprawozdaniu temu towarzyszy wykaz trumien i blach trumiennych z krypt Denhoffów, odpowiednio uzupełniony dwunastoma podobiznami blach trumiennych rodu, umieszczonymi na końcu tomu. Drugi tekst to omówienie odkryć w podziemiach bazyliki na podstawie dwóch prac Jana Golonki wydanych w latach 2012-2013 – otwierające serię recenzji i omówień publikacji z lat 2012-2014 (J. Kurczab, J. Mozga, *W sprawie sensacyjnych odkryć w podziemiach bazyliki jasnogórskiej i o jej konserwacji*).

Ważnym uzupełnieniem treści 31. tomu „*Studia Claromontana*” są umieszczone na końcu zdjęcia odsyłające do ilustrowanych przez nie artykułów. W paru miejscach nie uniknięto pomyłek drukarskich (szczególnie łatwych do popełnienia przy składzie komputerowym, na który dzisiejszy tryb publikacji nieodwracalnie skazuje autorów i wydawców).